

Сучасний розвиток суспільства передбачає переорієнтацію загальнолюдських цінностей, появу новітніх досягнень науки, докорінну зміну концептуальних засад освіти, у т. ч. й дошкільної, вироблення в освітньому просторі вектора якісно нової спрямованості на розвиток дитини, її особистісних і культурних якостей.

Потребами сьогодення продиктована необхідність оновлення програмно-методичного забезпечення загальної та спеціальної дошкільної освіти, що знаходить своє втілення у розробці нових корекційних програм [35], навчально-методичних посібників [29, 38, 43, 45, 53], появі осучаснених підходів до подолання мовленнєвих вад [20, 44, 46].

3.1. Концептуальні підходи до організації ігор-занять в умовах логопедичної групи для дітей із ФФНМ [*], 34]

Заняття – основна форма роботи у дошкільному навчальному закладі (ДНЗ) як загального розвитку, так і спеціального компенсуючого типу. Одним із пріоритетних завдань дошкільної освіти є формування у дітей мовленнєвої компетентності як основи соціалізації, цілісного, всебічного гармонійного розвитку дошкільника.

Виходячи з того, що провідною діяльністю дитини-дошкільника є гра, нами започаткований термін „ігри-заняття”, адже весь освітньо-виховний процес має відбуватися на основі ігрової діяльності, одночасно здійснюючи корекційно-розвивальний і навчально-пізнавальний вплив. У логопедичній групі, з метою досягнення найбільш ефективних результатів корекційно-розвивальної роботи, ігри-заняття з формування мовленнєвої полікомпетентності доцільно будувати з урахуванням позицій психолінгвістичного та діяльнісного підходів.

Відповідно до психолінгвістичного підходу формування і функціонування мовленнєвої діяльності забезпечуються двома основними групами механізмів: загальнофункціональними та специфічними мовленнєвими, кожен із яких має свою структуру. Так, до

загальнофункціональних механізмів належать розумові операції аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення, довготривала й оперативна пам'ять, увага, які забезпечують засвоєння семантики мовних знаків – морфем, слів та речень (Є. Ф. Соботович) [50].

Специфічні мовленнєві механізми складаються з двох ланок – рецептивної та мовновідтворювальної. Рецептивна ланка мовленнєвого механізму здійснює прийом мовленнєвих сигналів у їхній акустичній фізичній модальності, а також внутрішню переробку, результатом якої є перекодування цих акустичних одиниць у мовні знаки – фонеми.

Мовновідтворювальна ланка забезпечує перекодування смислового змісту майбутнього висловлювання у систему мовних знаків та її моторну реалізацію (так звана дія програмування мовленнєвого висловлювання) (Є. Ф. Соботович) [50]. Тісний взаємозв'язок вищезазначених мовленнєвих механізмів дає змогу повноцінно оволодіти мовленням.

Саме тому підґрунтям програмних вимог до проведення ігор-занять у логопедичній групі і повинно бути вчення про психолінгвістичну структуру мовленнєвої діяльності дітей із нормальним (Дж. Брунер, О. О. Леонт'єв, G. A. Miller, J. A. Rondal, D. I. Slobin, О. М. Шахнарович, Н. М. Юр'єва та ін.) та порушеним (Л. Є. Андрусичина, Л. І. Бартенєва, Е. А. Данілавичюте, Р. І. Лалаєва, Є.-П. Пуошленє, Ю. В. Рібцун, Є. Ф. Соботович, В. В. Тищенко, Л. І. Трофименко та ін.) розвитком, яка дозволяє не лише краще зрозуміти ті психічні дизонтогенетичні механізми, що зумовлюють мовленнєві труднощі, а й побудувати цілісну систему корекційно-розвивального впливу.

На сучасному етапі розвитку науки існують численні підходи до структурного аналізу діяльності, визначаються різні його аспекти та виокремлюється розбіжна кількість структурних елементів (В. В. Давидов, В. П. Зінченко, О. О. Конопкін, О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн, В. Д. Шадріков, Г. П. Щедровицький та ін.). Так, зокрема Г. П. Щедровицький [58], аналізуючи мисленнєву діяльність, використовує таку семикомпонентну

структуру: мета → завдання → вихідний матеріал → засоби → метод → процедура → продукт.

Проаналізуємо і розглянемо специфіку організації та проведення ігор-занять у спеціальному ДНЗ компенсуючого типу для дітей із порушеннями мовлення, підпорядковуючи їх зазначеній структурі:

1. *Мета* всього освітнього процесу в ДНЗ – психомовленнєвий і загальний всебічний розвиток дошкільників, що реалізується у тетradі цілей на окремих іграх-заняттях у логопедичній групі: „корекція – розвиток – навчання – виховання”.

2. *Завданнями* кожної гри-заняття є стимулювання пізнавальної та мовленнєвої активності, створення мотиваційної основи для засвоєння знань, а також доступний виклад змісту матеріалу програми.

3. *Вихідним матеріалом* виступає наявний у кожної дитини обсяг знань, умінь, навичок, від якого слід відштовхуватися з метою досягнення подальшого психофізичного розвитку та особистісного зростання дошкільника.

4. *Засоби*, що використовуються під час проведення ігор-занять у спеціальному ДНЗ компенсуючого типу, є найрізноманітнішими і охоплюють як окремі предмети (іграшки, у т. ч. й спеціальні логопедичні [15], реальні об'єкти, муляжі, площинно-демонстраційна наочність, технічні засоби навчання тощо), так і комунікативну діяльність (вплив словом, художня література, організація спілкування дітей у різних видах діяльності тощо).

5. *Методи*, що застосовуються під час ігор-занять у логопедичній групі, аналогічні тим, які використовуються у ДНЗ загального розвитку, і є, переважно, методами організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності (за Ю. К. Бабанським [1]) та включають: наочні (спостереження, екскурсії, розгляд, перегляд і т. д.), словесні (читання, розповідання, заучування, переказ, бесіда, пояснення і т. ін.) і практичні (ігри, вправи, моделювання тощо) методи.

6. *Процедура* – це власне сам процес здійснення навчально-пізнавальної діяльності, продуманий, структурований і побудований в ігровій формі (мотиваційний компонент), що може включати пригадування знайомого матеріалу (мнестичні процеси та операції, пізнавальний і мовленнєвий компоненти), вивчення нового (пізнавальний, мовленнєвий, операційно-дійовий компоненти), вирішення проблемно-пошукових ситуацій (пошукова домінанта, процесуальний компонент), контроль за своїм мовленням і мовленням товаришів (емоційно-оцінний компонент).

7. *Продукт діяльності* може бути прямим і опосередкованим. Зокрема, прямим продуктом діяльності можуть виступати як матеріальні об'єкти – рукотворні вироби внаслідок виконання роботи (малюнки, ліпні вироби, роботи з аплікації, будівлі тощо), так і нематеріальні – емоційні стани, враження чи почуття (отримане задоволення від почутої музики, розглянутих картин, виконаної роботи і таке інше), а опосередкованим продуктом при цьому є досягнення загальної мети освітнього процесу.

Психомовленнєвий розвиток дошкільників поєднує всі ігри-заняття, кожна з яких вирішує свої специфічні корекційно-розвивальні та навчально-виховні завдання (див. рис. 2).

Як учителем-логопедом, так і вихователями проводяться ігри-заняття з формування мовленнєвої діяльності. Вони мають єдину корекційно-розвивальну спрямованість, проте вирішують різні навчально-виховні завдання. На схемі не зазначено корекційно-розвивальних ігор-занять практичного психолога, бо вони проводяться з дітьми переважно індивідуально, насамперед на прохання батьків чи запити вихователів (за згодою сім'ї або осіб, які її замінюють).

Плануючи розклад, ігри-заняття слід об'єднувати таким чином, щоб вони за своїм характером не були одноманітними. Так, наприклад, ігри-заняття з формування елементарних математичних уявлень або розвитку мовленнєвої діяльності краще проводити суміжно з іграми-заняттями музикою чи фізичною культурою.

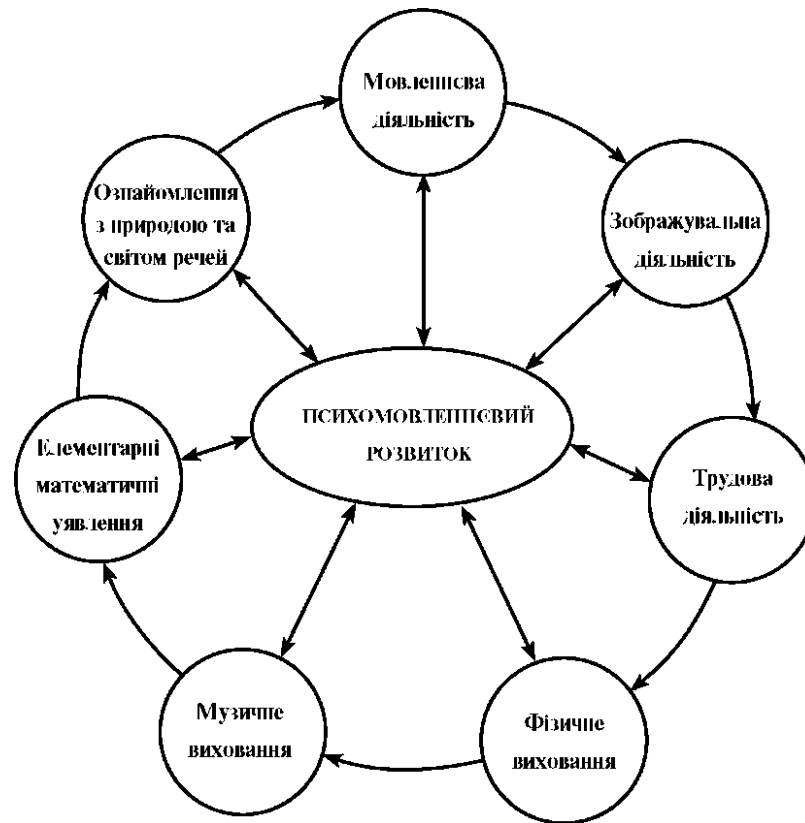

Рис. 2. Взаємозв'язок усіх видів ігор-занять у спеціальному ДНЗ компенсуючого типу

Розглянемо, які саме ігри-заняття проводять педагоги спеціального ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ.

Учителем-логопедом проводяться:

- *фронтальні ігри-заняття* – з усіма дошкільниками групи упродовж 20 хв.;
- *підгрупові ігри-заняття* – з 4–6 особами (в залежності від логопедичного висновку та наповнюваності групи) упродовж 15–20 хв.;
- *індивідуальні ігри-заняття* – з однією дитиною не більше 10 хв.

Вихователем проводяться:

- *фронтальні ігри-заняття* – підсумкові, узагальнюючі, на закріплення сформованих знань, набутих умінь і навичок;
- *підгрупові ігри-заняття*, котрі узгоджуються з розкладом вчителя-логопеда;

- *індивідуальні ігри-заняття*, що здійснюються за книгою взаємозв'язку вчителя-логопеда з вихователями групи у другій половині дня.

Вихователь організує та проводить наступні види ігор-занять:

- з розвитку мовленнєвої діяльності („*Логопедична мозаїка*”);
- по удосконаленню навичок зображувальної діяльності („*В мене ножиці слухняні*” – аплікація [*], 41), „*Люблять пальчики ліпити*” – ліплення [*], 42), „*Світ барвистої веселки*” – малювання¹ [*], 36));
- з удосконалення навичок трудової діяльності („*В мене руки працюючі*”);
- з формування елементарних математичних уявлень („*Число, форма, простір, час*”);
- по ознайомленню з природою та світом речей („*Люби і знай свій рідний край*”).

Інструктором із фізичного виховання у спеціально обладнаному приміщенні (спортивній залі) фронтально проводяться відповідні ігри-заняття („*Спритні, дужі та сміливі*”), що мають на меті:

- удосконалення моторики;
- формування різноманітних рухових навичок,
- розвиток зорово-рухової та слухо-рухової координації;
- формування вміння узгоджувати рухи зі словом.

В залежності від стану здоров'я, психофізичних особливостей вихованців, планується також індивідуальна робота згідно складеного розкладу.

Музичним керівником у спеціально обладнаному приміщенні (музичній залі) проводяться індивідуальні, підгрупові та фронтальні ігри-заняття з музичного виховання („*Веселі дзвіночки*”), кожне з яких вирішує свої специфічні завдання:

---

¹ Варто відмітити, що у деяких ДНЗ виділена окрема ставка для педагога з викладання зображувальної діяльності.

- *слухання музики* сприяє розвитку музично-ритмічної діяльності, слухового сприймання, уваги, пам'яті;
- *спів* спонукає до оволодіння правильною звуковимовою, розвиває слухо-мовленнєву увагу;
- *музично-ритмічні рухи та танці* створюють міцну основу для вироблення слухо-рухової координації;
- *гра на музичних інструментах* розвиває тембровий і мелодичний слух, почуття музичного ритму.

Практичним психологом у спеціально обладнаному кабінеті проводяться відповідні ігри-заняття („*Перлинки знань, любові і добра*”), що передбачають:

- *діагностику* психофізичного розвитку дошкільників;
- *корекцію* відхилень у психофізичному та індивідуальному розвитку і поведінці дітей;
- *реабілітаційну роботу* з тими дошкільниками, котрі переживають психотравмуючу ситуацію (перенесли тяжкі хвороби, стреси, розлучення батьків, переселення, зазнали насильства тощо), з метою адаптації до умов навчання і життєдіяльності.

Абсолютно всі педагоги мають пам'ятати, що будь-яка гра-заняття, проведена у спеціальному ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ, окрім основної мети, завжди повинна розвивати мовлення:

- відбуватися на основі удосконалення окремих ланок мовної системи;
- знаходитись у тісному взаємозв'язку з розвитком інших психічних процесів;
- пов'язуватись з основними видами діяльності (ігровою, практичною, фізичною, трудовою, дослідницькою, зображувальною, творчою);
- враховувати зону актуального і найближчого розвитку дитини.

3.2. Специфіка використання наочності та мовленнєвого матеріалу у групі для дітей п'ятого року життя із ФФНМ

Наочність – невід’ємна складова ігор-занять, яка допомагає зробити їх не тільки пізнавальними, а й цікавими та емоційно насиченими. Як зазначав виданий педагог К. Д. Ушинський, дитяча природа потребує наочності, тому ігри-заняття, особливо в логопедичній групі, повинні обов’язково гармонійно поєднувати в собі мовленнєвий і наочний матеріал.

Розрізняють такі види наочності:

1. Натуральні та умовно натуральні об’єкти.

Натуральними та умовно натуральними об’єктами є об’єкти (іграшки, муляжі, макети, предмети матеріальної культури, зразки виробів ручної і художньої праці) та площинні (гербарії) наочні засоби. Їх використання допомагає розвинути у дітей тактильне та зорове сприймання, сформувані цілісне уявлення про предмет і його складові, краще зрозуміти функціональне призначення, тобто має багатоаспектну, як загальноосвітню, так і корекційно-розвивальну, спрямованість.

2. Дидактичний матеріал.

Дидактичний матеріал являє собою *площинну зображувальну наочність* (предметні картинки, фотографії із крупними зображеннями реалістичного, казкового чи анімаційного образу, які легко впізнаються дітьми; площинні фігурки, у т. ч. й геометричні, на магнітах або липучках; картинки (картини) із зображеннями простих або складних сюжетів; пейзажні картинки (картини); ілюстрації до літературних і фольклорних творів) та *графічну символічну наочність* (ширми для складання описових розповідей, картки для звукового аналізу, картки-схеми складів, слів, речень). Використання дидактичного матеріалу є найпоширенішим в умовах спеціального ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ, адже характеризується асоціативністю, диференційованістю, узагальненістю, доступністю та багатоваріативністю.

3. Мультимедійна наочність.

Мультимедійна наочність може бути представлена динамічними фотознімками, презентаціями (на кшталт „Вундеркінд з пелюшок”), аудіозаписами голосів тварин і птахів, звуків природи, діяльності людини, відеофрагментами, відео- та анімаційними фільмами (з музичним і / чи мовленнєвим супроводом), комп’ютерними розвивальними іграми (типу „Ігри для Тигри”) тощо. Цей вид наочності особливо корисний для роботи з дітьми із ФФНМ, адже сприяє розвитку слухового та зорового сприймання, уваги, пам’яті, формуванню правильної звуковимови та фонематичних процесів.

4. Друковані таблиці.

До цієї групи відносять графічну наочність (друдли, схеми, таблиці для читання). На друкованих таблицях може бути представлена послідовність створення малюнків, аплікацій, виготовлення різноманітних виробів із природного матеріалу, пластиліну, паперу [22–24], схеми опису предметів, що допомагає розвинути у дітей аналітичне мислення, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв’язки, навички самоконтролю.

Під час проведення ігор-занять конче необхідно організовувати взаємодію з дітьми так, щоб педагогу було зручно демонструвати наочність, а дошкільникам сприймати її.

Добір та використання наочності здійснюється:

- із дотриманням паралельно-послідовного ускладнення комплексних складових гри-заняття (вербального матеріалу та наочних засобів);
- відповідно до теми, намічених навчально-виховних і корекційно-розвивальних завдань гри-заняття;
- із дотриманням певної послідовності у доборі та використанні наочних засобів – від об’ємних (муляжі, іграшки) до графічних і символічних;
- з урахуванням логіки ускладнення використання наочного матеріалу: презентація, впізнавання, актуалізація, активізація, узагальнення, диференціація, контекстуалізація;
- з одномоментним або паралельним залученням усіх аналізаторів;

- обов'язково беручи до уваги педагогічні умови, психофізіологічні вікові норми і вимоги психогігієни та техніки безпеки [6];
- враховуючи кількість дітей, котрі приймають участь у грі-занятті: під час фронтальних і підгрупових ігор-занять бажано використовувати реальні предмети та яскраві іграшки великих розмірів, на індивідуальних можливе використання дрібних іграшок і невеликих картинок.

Продумане використання наочності педагогами логопедичної групи сприяє:

- автоматизації та диференціації звуків у дітей;
- збагаченню словникового запасу;
- уточненню граматичних категорій;
- формуванню зв'язного мовлення;
- навчанню у рамках наочно-дійового мислення;
- розвитку зорового сприймання, уваги та пам'яті, основних мисленневих операцій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації);
- підтриманню у дошкільників інтересу до пізнавальної діяльності та мовленнєвої активності.

Важливою складовою наочності в логопедичній групі є різноманітні іграшки.

Іграшки – це спеціальні предмети призначені для гри, у яких в узагальненій формі представлені типові властивості предмета (істот та неістот) [35, С. 51].

Існують різні класифікації іграшок у психолого-педагогічній літературі (Ю. А. Аркін, В. В. Бабаєва, К. Вайле та ін.).

Можна виокремити такі види іграшок:

1. Образні (сюжетні).

Іграшки такого типу (ляльки, фігурки людей, виготовлені із різних матеріалів, іграшкові предмети побуту та вжитку, елементи рослинного світу) допомагають дітям краще розуміти та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки (ляльку купаємо, одягаємо, ведемо на прогулянку, годуємо, вкладаємо в ліжечко спати). В процесі використання образних (сюжетних) іграшок розвивається уява, реалізується здатність наділяти їх знаково-символічним значенням (лялька – друг, партнер по грі, ведмедик – синок), формується діалогічна форма мовлення (в ролі батьків, як правило, виступають самі дошкільники, а ляльки – в ролі дітей). В грі відбувається формування соціально-адаптивних способів дій: діти вчаться досягати спільної мети, засвоювати норми поведінки, різноманітні правила й норми взаємостосунків між дітьми та дорослими, виховуються культурно-гігієнічні навички.

2. Анімалістичні іграшки.

Анімалістичні іграшки являють собою реалістичні або узагальнені художні образи тварин. Діти вчаться оволодівати словами-узагальненнями: „свійські тварини”, „звірі”, „свійські птахи”, „дикі птахи”. При вивченні категоріального рівня лексичних узагальнень на позначення свійських і диких тварин педагогу, з метою створення цілісного образу, бажано використовувати тільки реалістичні іграшки.

3. Дидактичні іграшки.

До дидактичних іграшок відносяться мотрійки, пірамідки, „поштові скриньки”, вкладки, кубики для складання цілісних зображень предметів, із зображенням дій, літер і цифр, мозаїка різних типів, дидактичні ляльки (хлопчик і дівчинка). Дидактичні іграшки сприяють засвоєнню дітьми певних правил і норм. За їх допомогою дошкільники закріплюють знання сенсорних ознак (колір, форма, величина), вміння порівнювати предмети візуально та шляхом накладання і прикладання. Дидактичні іграшки сприяють розвитку всіх складових мовлення, зорового сприймання, уваги та пам'яті, мисленневих

операцій (аналізу, синтезу, порівняння, співставлення, узагальнення, класифікації), дрібної моторики.

4. Будівельно-конструктивні іграшки.

До іграшок такого типу відносять конструктори, збірні іграшки, геометричні будівельні матеріали, що складаються з набору кубів, цеглин, пластин, призм, конусів, пірамід і циліндрів (будівельний матеріал І. А. Агапової, Є. О. Флеріної, конструктор-механік І. С. Сахарова). Вони спрямовані на розвиток ручної моторики, фантазії, чуття кольору та ритму, засвоєння просторових відношень.

5. Технічні іграшки.

Технічні іграшки – це різні види транспорту (наземний, водний) та імітаційні інструменти, які мають бути функціональними. Завдяки іграм з такими іграшками дошкільники здатні засвоювати слова-узагальнення „транспорт”, „інструменти”, слова-назви на позначення частин предметів, оволодівати формами префіксального словотворення дієслів (*від-, пере-, ви-, за-* (їхати, пливти, летіти).

6. Музичні іграшки.

Іграшки такого типу (брязкальце, дзвіночок, молоточок, маракас, трикутник, бубон, барабан, піаніно тощо) – гарні помічники у розвитку слухового сприймання, уваги та пам'яті дітей, музичного слуху, у засвоєнні ритміко-складової структури, просодичної складової мовлення, дрібної моторики. Слід зазначити, що рівень звуку, який створюється іграшкою, призначеною для гри в приміщенні, не повинен перевищувати 65 дБА.

7. Спортивні іграшки.

До них відносяться іграшки для рухливих і спортивних ігор (обручі, м'ячі, кеглі, скакалки), які мають на меті розвиток загальної та ручної моторики, вміння поєднувати рухи з мовленням, зосередженості, цілеспрямованості, відповідальності та колективізму.

8. Іграшки для ігор з піском, водою та снігом.

Використання дрібних іграшок стимулює формування навичок спостереження, експериментальної діяльності, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розвиток у дітей дрібної моторики, тактильних відчуттів, стереогнозу.

9. Іграшки для театралізованої діяльності.

До цих іграшок відносяться персонажі художніх творів у вигляді пальчикового, тіньового, настільного театру, театру банок; ляльки-бібабо, ляльки-маріонетки, ляльки-рукавички, іграшки-саморобки, а також деталі одягу для театралізованої діяльності. За допомогою іграшок для театралізованої діяльності, виготовлених дітьми разом із дорослими, творче ставлення переноситься на використання інших іграшок. Діти можуть домальовувати окремі деталі або повністю зображувати казкових персонажів [23]. Іграшки-саморобки виготовляють із пластиліну [24], кольорового картону і паперу [22], природного [21] чи покидькового матеріалу. Особлива увага при цьому має приділятися безпечній роботі з різними матеріалами.

10. Іграшки-забави.

Іграшки такого типу часто приносять неочікуваний результат – сюрприз. Наприклад, при натисканні на кнопочку раптом із коробочки з'являється клоун. Іграшки містять певну загадку, інтригу, що викликає значний інтерес у дітей. При цьому свої почуття дитина прагне розділити з дорослим чи ровесником і намагається побачити його реакцію, здивувати його, що сприяє налагодженню тіснішого емоційного контакту, психологічній розкутості, стимулює мовленнєву активність дітей.

11. Народні іграшки.

Зразки косівської, опішнянської, яворівської іграшки, обереги та народні символи знайомлять дітей з українськими звичаями та обрядами, привчають берегти спадщину українського народу, виховують інтерес до народної іграшки.

12. Спеціальні іграшки.

До спеціальних відносяться іграшки, які допомагають учителю-логопеду виконувати з дітьми артикуляційні чи дихальні вправи [15].

Добираючи іграшки та використовуючи їх під час ігор-занять, потрібно дотримуватися таких вимог:

- іграшки мають бути доступними для сприймання, наближеного до реального кольору і зовнішнього вигляду, мати невеликий розмір та не бути заважкими;
- іграшки повинні бути виготовлені з дотриманням гігієнічного сертифікату (цілісність, справність, безпечність наповнювача, матеріали), такими, які можна мити та дезінфікувати (краще гумові, пластмасові);
- іграшки повинні бути насичених природних кольорів, які взаємно доповнюють один одного, або гармонійної кольорової гами, що посилює художню виразність предмета і дозволяє сформувати у дітей правильні сенсорні еталони;
- пофарбовані дерев'яні іграшки повинні бути покриті прозорим лаком, який дозволений МОЗ України;
- декоративне і захисно-декоративне покриття іграшок має бути нетоксичним, без запаху, стійким до дії слини, поту та вологої обробки із застосуванням нейтрального мила (дитячого або господарчого);
- іграшки не повинні мати гострих кутів, щілин, задирок, дрібних деталей, які можна відкусити, відламати та проковтнути (діаметром менше 30 мм), мотузкових кріплень довших ніж 15 см;
- пришиті деталі (очі, ніс) м'яких іграшок мають витримувати зусилля на розрив вагою у 9,5 кг;
- електронні іграшки не повинні містити напруги більше ніж 12 вольт;
- діти повинні чітко засвоїти, що іграшки-імітатори харчових продуктів не можна їсти;

- м'які, музичні іграшки (типу сопілки), іграшки, принесені з дому, мають тільки індивідуальне призначення;
- дезінфекція іграшок може здійснюватися шляхом прання із використанням дитячих порошків і кількома циклами полоскання; закладання на 6 год. у морозильну камеру; винесення на жарке сонце або кварцування їх;
- іграшки мають зберігатися у ємностях, які легко миються;
- у ДНЗ не повинно бути іграшок на позначення зброї, адже, граючи з ними діти, стають агресивнішими, моделюють неадекватну поведінку, навчаються силовим взаєностосункам між людьми;
- у групі не повинно бути іграшок, які не відповідають віку дітей, адже не буває іграшок „на виріст”.

Перелік іграшок середньої логопедичної групи представлено у таблиці 2.

Таблиця 1

Перелік іграшок у середній логопедичній групі

<i>Вид іграшок</i>	<i>Назва іграшки</i>	<i>Кількість</i>
<i>Образні іграшки</i>	ляльки-немовлята	2 шт.
	ляльки-хлопчики і дівчатка-однолітки	5 шт.
	ляльки-дорослі	5 шт.
	ляльки-казкові персонажі	5 шт.
	м'яконабивні анімалістичні іграшки	15 шт.
	м'яконабивні іграшки-казкові персонажі	10 шт.
	фігурки дітей і дорослих людей	5 комплектів
	анімалістичні фігурки	
	фігурки казкових персонажів	
	столовий посуд	1 комплект
	чайний посуд	
	кухонний посуд	
	кавовий посуд	
	вмебльована спальня	1 комплект
	кухня	
	ванна	
	їдальня	
	вітальня	
	телефон	1 шт.
	праска	
плита		
телевізор		
холодильник		

	м'ясорубка	
	пральна машина	
	постільна білизна	3 комплекти
	одяг	5 комплектів
	лікарня	1 комплект
	перукарня	
	магазин	
	пошта	
	залізниця	
	ферма	
	зоопарк	
	вуличний рух	
<i>Технічні іграшки</i>	легкові машини	5 шт.
	вантажні машини	
	автобус	
	швидка допомога	2 шт.
	пожежна машина	
	міліцейська машина	
	пароплав	2 шт.
	літак	2 шт.
	вертоліт	
	ракета	
	екскаватор	2 шт.
	підйомний кран	
	бульдозер	
	трактор	2 шт.
	комбайн	1 шт.
	гараж	1 комплект
	бензозаправка	
імітаційні інструменти (молоток, викрутка, гайковий ключ, пила тощо)	1 комплект	
<i>Іграшки для ігор з піском, водою, снігом</i>	лопатка	10 шт.
	совочок	
	грабельки	
	відерце	
	ситечко	
	тачка (возик)	1 шт.
	формочки для снігу та піску	2 комплекти
	млин	2 шт.
<i>Дидактичні ігри та іграшки</i>	парні картинки	10 комплектів
	розрізні картинки	5–8 наборів
	лото	4 комплекти
	кубики з картинками	3 комплекти
	доміно	1 комплект
	квартет	
	маршрутні ігри	3–6 комплектів
	шашки	1 комплект
	піраміди	10 шт.

	іграшки для нанизування, шнуровання, загвинчування, зав'язування	5 шт.
Спортивні ігри та іграшки	міні-більярд	1 комплект
	міні-футбол	
	міні-хокей	
	сухий басейн	1 шт.
	м'ячі (d = 20–25 см, 10–12 см, 6–8 см)	по 5 шт.
	кільцекид	по 3 комплекти
	городки	
	кегли	
Будівельно-конструктивні іграшки	великий будівельний матеріал	1 комплект
	настільний будівельний матеріал	3 комплекти
	конструктор великогабаритний	1 комплект
	конструктор настільний	3 комплекти
	тематичний будівельний матеріал	2 комплекти
	тематичний конструктор із різними способами з'єднання (пазовий, гвинтовий)	
	збірно-розбірні іграшки	10 шт.
Театральні іграшки	театр рукавичок	1 комплект
	тіньовий театр	3–5 комплектів
	пальчиковий театр	3 комплекти
	театр іграшок / площинний театр	5 комплектів
Спеціальні іграшки	логопедична лялька Льолик (Льоля)	2 шт.
	іграшки на позначення артикуляційних вправ	2 комплекти
	кулька повітряна	по 2 шт.
	вітрячки, млинки	
	іграшки на викликання звуконаслідувань	2 комплекти

Така кількість ігрового матеріалу в достатній мірі забезпечить загальний психофізичний розвиток дошкільників п'ятого року життя із ФФНМ.

Спостерігаючи за грою дітей, педагог особливу увагу має звертати на:

- виявлення інтересу до іграшок;
- самостійність у виборі іграшок дошкільником;
- наявність уміння використовувати в грі іграшки-замінники;
- характер використання іграшок (за призначенням);
- наявність у дитини улюблених іграшок;
- прагнення при потребі самостійно полагодити іграшку (приладнати колесо, випрати платтячко тощо);

- характер ігрових дій (дії дитини за зразком, по інструкції, за правилами);
- здатність організувати сюжетну гру;
- використання в грі моно- чи діалогічного мовлення;
- звукову правильність мовлення.

Не тільки доречно підібрана наочність, зокрема іграшки, дозволяє педагогу сформувати у дітей повноцінне мовлення, а й вдале створення мовленнєвого середовища як підґрунтя для зростання цілісної особистості, цікавого та всім зрозумілого співрозмовника.

Мовленнєве середовище може бути *природним*, якщо дитині читають книжки, розповідають казки, вона чує зразки правильного мовлення дорослих, і *штучним*, коли створюються спеціальні умови для розвитку її мовленнєвої діяльності. У спеціальному ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ поєднання природного та штучного мовленнєвого середовища є запорукою ефективного формування мовлення дошкільників.

Стимулювання мовленнєвої активності дошкільників, закріплення набутих мовленнєвих навичок відбувається шляхом:

- ❖ спонтанних різноманітних мовленнєвих ситуацій (дитина – дитина);
- ❖ моделювання мовленнєвих ситуацій (учитель-логопед – дитина);
- ❖ поєднання під час ігор-занять і режимних моментів слухання та говоріння;
- ❖ вільної самостійної мовленнєвої діяльності дітей із обов'язковим контролем з боку педагогів;
- ❖ використання діалогічних форм мовлення під час ігрової діяльності чи співпраці дитини та дорослого;
- ❖ постійного супроводу мовленням різноманітних ситуацій (повсякденних, ігрових, навчально-виховних тощо);
- ❖ застосування різних видів продуктивної та ігрової діяльності;

- ❖ наявність у предметно-розвивальному середовищі групи секторів мовленнєвого розвитку тощо.

При доборі мовленнєвого матеріалу для індивідуальної роботи з дітьми із ФФНМ бажано дотримуватися таких вимог:

- мовленнєвий матеріал добирається з урахуванням вікових, індивідуальних психофізичних особливостей дітей;
- мовленнєвий матеріал для закріплення вимови звука добирається за ступенем ускладнення: звукосполучення / склади, слова різної складової структури, словосполучення, речення, тексти;
- на етапі автоматизації матеріал, який відпрацьовується, має бути максимально насиченим звуком, що вивчається; він не повинен містити звуків, близьких за акустико-артикуляційними ознаками, спотворених або відсутніх у мовленні дитини;
- мовленнєвий матеріал має бути зрозумілим дитині та не містити незнайомих слів, а насичений такими словами, до звукового складу яких входять виправлені чи уточнені звуки у стадії закріплення;
- у мовленнєвий матеріал включаються слова на позначення одночасно кількох видо-родових груп.

Отже, тільки правильне використання наочності та мовленнєвого матеріалу зробить корекційно-розвивальне навчання дітей логопедичної групи більш доступним та ефективним, допоможе розвинути не тільки мовлення, а й усі вищі психічні функції, сприятиме швидшому та глибшому засвоєнню навчального матеріалу.